

РОЗВИТОК ІКТ-КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В ПРОЦЕСІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

9. Shkyr, O., Dudchak, G., Kazakova, N. & Sivak, N. (2022). Formuvannya profesiynykh kompetentnostey maybutnikh mahistriv pochatkovoyi osvity [Formation of profes-

sional competencies of future students of Master's degree of primary education]. *Youth and market*. Vol. 1 (199), pp. 49–56. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.08.2022

УДК 374.7.091.33:004.9

DOI:

Іван Василиків, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

РОЗВИТОК ІКТ-КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В ПРОЦЕСІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються особливості формування основних складових ІКТ-компетентності педагога, окреслено завдання щодо їх реалізації. Аналізуються фактори, які впливають на вибір методів та форм підвищення рівня ІКТ-компетентності педагога під час проходження ним курсової перепідготовки. Наведено приклад застосування діяльнісного принципу навчання дорослих. У процесі формування ІКТ-компетентності вчитель має: освоїти знання і уміння в галузі інформатики та ІКТ; розвивати комунікативні здібності, які базуються на інтернет-технологіях; уміти орієнтуватися в професійному інформаційному середовищі; сприймати та аналізувати нову інформацію, здійснювати самоаналіз своєї діяльності; активно використовувати та змінювати зовнішній інформаційний простір; створювати і коригувати власний інформаційний осередок як частину глобальної освітньої мережі.

Ключові слова: ІКТ-компетентність; вчитель початкових класів; самоосвіта; інтерактивні дошки; безперервна освіта.

Лім. 16.

Ivan Vasylykiv, Ph.D. (Pedagogy), Senior Lecturer of the Mathematics, Informatics and Methods of Teaching in Primary School Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

DEVELOPMENT OF ICT COMPETENCE OF PRIMARY CLASS TEACHERS IN THE PROCESS OF CONTINUOUS EDUCATION

The article examines the peculiarities of the formation of the main components of a teacher's ICT competence, outlines the tasks for their implementation. Factors that influence the choice of methods and forms of increasing the level of ICT competence of a teacher during course retraining are analyzed. An example of the application of the activity principle of adult education is presented. In the process of forming ICT competence, the teacher must: acquire knowledge and skills in the field of informatics and ICT; develop your communication skills, which are based on Internet technologies; be able to navigate in a professional information environment; perceive and analyze new information, carry out introspection of one's activities; actively use and change the external information space; create and edit your own information center as part of a global educational network.

ICT competence is an attribute of a teacher who competently, i.e. purposefully and independently, with knowledge of the requirements for professional activity in the conditions of informatization of the educational space and his opportunities and limitations, is able to apply ICT in the process of learning, education, methodical and research activities and his own continuous professional pedagogical activity, and based on the analysis of pedagogical situations can see and formulate pedagogical tasks and find optimal ways to solve them with the maximum use of ICT capabilities.

Educators of the new generation must be able to competently choose and apply exactly those technologies that will fully contribute to the achievement of the goal, namely the harmonious development of students, taking into account their individual characteristics.

It should be noted that the formation of ICT competence of teachers consists not only and not so much in mastering the skills of operating information technology tools, but in the formation of experience in the use of ICT in their professional activities oriented towards modern educational results.

The problem of professional ICT competence of a modern teacher in the field of information and communication technologies is relevant and together with therefore, a number of issues need to be resolved. Since for the educational sector in Ukraine does not yet have unified state standards for use ICT, it is necessary to implement an individual approach to education teachers.

Keywords: ICT competence; primary school teacher; self-education; interactive boards; continuous education.

Постановка проблеми. Створення системи безперервної освіти на період до 2025 року стане головним інновацій-

ним завданням. Проблемі безперервної освіти присвячені численні дослідження. Це один з напрямів освітньої політики розвинених країн.

Головна ідея безперервної освіти полягає у гуманістичній спрямованості освіти, коли людині необхідно створити такі умови, щоб вона могла повною мірою розвивати свої здібності протягом усього життя [9]. У сучасному суспільстві найбільш затребуваними стають вчителі, які володіють інформаційними й комунікаційними технологіями, готові до постійного вдосконалення професійного рівня і самоосвіти. У зв'язку з цим зберігається потреба системи освіти в педагогах з високим рівнем ІКТ-компетентності, здібних результативно здійснювати професійну діяльність в інформаційно-освітньому середовищі.

Основною метою розвитку компетентності вчителів в галузі інформаційних та комунікаційних технологій є їх підготовка до методично грамотного використання ІКТ в освітньому процесі. Це передбачає: застосування засобів інформатизації освіти залежно від цілей і завдань освітнього процесу; проводити з допомогою ІКТ загальноосвітні предмети з обліком цілей навчання, інтересів і схильностей учнів; володіння методами та прийомами навчання за допомогою ІКТ; здійснення контролю і самоконтролю освітньої діяльності з допомогою ІКТ; самоаналіз, самооцінка, в тому числі проведення діагностики на базі ІКТ [15].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретико-методологічних і практичних питань розвитку безперервної освіти, концептуальних положень теорії організації, що навчається, присвячені праці таких дослідників, як Л. Антошкіна, К. Арджиріс, М. Армстронг, В. Веснін, Н. Діксон, М. Карпенко, Е. Коротков, О. Левченко, Б. Мільнер, Є. Моргунов, П. Сенге, П. Сендж та багатьох інших.

Аналіз наукових праць, присвячених дослідженню цієї багатоаспектної проблеми, свідчить про недостатній рівень її теоретичної і практичної розробки у нашій країні.

Метою статті є дослідження теоретичних аспектів сучасного підходу до формування системи безперервної освіти у розвитку ІКТ-компетентності вчителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Процес безперервного розвитку ІКТ-компетентності має поетапний характер. Допрофесійний етап включає професійну орієнтацію на професію вчителя. Професійний – реалізується на рівнях середньої і вищої професійної освіти. Він передбачає цілеспрямоване навчання студентів педагогічних закладів освіти в галузі застосування ІКТ, що включає теоретичну та практичну підготовку, педагогічну практику, курсове і дипломне проектування, що є основою подальшого розвитку вчителя у досліджуваному аспекті. Постпрофесійний етап становить: професійну адаптацію в освітній установі, розвиток професіоналізму в період роботи в освітній установі, аспірантура і під-

вищення кваліфікації. Всі ці три етапи належать до інституціоналізованої форми безперервної освіти, як освіти протягом всього життя (Lifelong learning). Існує також неінституціоналізована форма безперервної освіти до якої можливо віднести самоосвіту.

Самоосвіта – це не менш важливий процес, ніж освіта, одержувана у межах освітнього закладу. Методична робота безперервного професійного розвитку у формі самоосвіти є однією з дієвих і необхідних форм освоєння вчителем практики застосування вимог нових освітніх стандартів [2].

Самоосвіту може бути представлено в двох формах: індивідуальній і груповій. В індивідуальній ініціатором є сам педагог, а групова здійснюється у вигляді роботи методичного об'єднання, семінарів, практикумів, курсів підвищення кваліфікації тощо, що забезпечують зворотний зв'язок між результатами індивідуальної самоосвіти вчителя [4].

Однією з найбільш поширених форм організації постпрофесійного етапу системи безперервної педагогічної освіти вчителя в Україні є курси підвищення кваліфікації, організовані на базі державних Інститутів підвищення кваліфікації. Під "підвищенням кваліфікації" розумітимемо механізм розвитку професійної діяльності педагога і його педагогічної компетентності. Постійне вдосконалення власних педагогічних здібностей – це важливий процес у діяльності педагога. Від нього залежить якість професійних навичок, актуальність наявних знань у міжпредметній галузі та в галузі інноваційних технологій навчання. Своєчасне оволодіння педагогом сучасними засобами навчання, застосування їх у практиці навчання дітей сприяє успішному засвоєнню знань учнями. Саме цей аспект виділяли низка педагогів, які вважають, що самоосвіта вчителя та його готовність до такої діяльності є необхідною умовою успішного розвитку її в учнів.

Найважливішу роль відіграють інститути розвитку освіти, які організують курси підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів (до 3 місяців), відкриті уроки з виходом в освітню установу, семінари, методичні об'єднання, наради вчителів, педагогічні читання. Вивчення психолого-педагогічних проблем і науково-методичну підготовку на курсах підвищення кваліфікації закладено в стандартизованих програмах курсової підготовки. Приблизно 65 % навчального часу відведено на лекційні заняття, решта годин – на практику і семінари. Інститути розвитку освіти мають право самостійно здійснювати коригування програм курсів підвищення кваліфікації. Також функцією підготовки і підвищення кваліфікації вчителів мають районні і міські педагогічні методичні кабінети. Вони займаються організацією конференцій і семінарів. Їх учасники є активними слухачами і доповідачами, вони переймають досвід роботи в освітніх закладах,

освоюють нові технічні засоби і методи навчання. Педагогічні інститути і педагогічні університети, будучи базою організації семінарів і конференцій, беруть участь у підвищенні кваліфікації вчителів.

Нормативною основою підвищення кваліфікації є тристороння угода між педагогом, освітньою організацією та Інститутом розвитку освіти (ІРО). При цьому педагог формулює індивідуальні потреби у розвитку професійної компетентності, школа зосереджує зусилля на підвищення кваліфікації окремого педагога, а ІРО, будучи представником держави, виконує вимоги щодо забезпечення педагога сучасною якісною освітою.

Однак система такої курсової підготовки має низку недоліків: епізодичність і короткочасність, теоретизованість, низька диференціація, віддаленість від освітнього установи і учнів. У такому випадку виникає суперечність між дискретністю та короткостроковістю курсової підготовки вчителя початкових класів на базі інститутів підвищення кваліфікації і потребою в безперервному розвитку його ІКТ-компетентності, викликану потребою застосування ІКТ у їх практичній діяльності.

Проходження періодичної підготовки в традиційному вигляді один раз на п'ять років на курсах підвищення кваліфікації є необхідним, але недостатнім і не дозволяє педагогові своєчасно перебудувати свою роботу в відповідно до змін що призводить до неготовності вчителів організувати проєкту, дослідницьку і творчу діяльність. Однією з ефективних форм є тьюторство [6]. У нашому випадку це педагоги – наставники – вчителі початкових класів.

Нині у педагогів посилюється зацікавлення “неформальним навчанням” у системі підвищення кваліфікації. Концепція цього виду визначається так: “неформальне освіта – це різні, гнучкі за організацією і формами освітні системи, орієнтовані на конкретні потреби і інтереси учнів, що володіють ознаками організованості, систематичності, додатковості, отримуваних знань стосовно до вже наявної освіти людини, що становлять складову частину освітнього комплексу” [5].

Метою нашого дослідження ставимо створення умов для активної діяльної взаємодії учасників освітнього процесу. Ми дійшли необхідності створення нової форми взаємодії, здатної задіяти максимально повний склад учасників (вчителів, студентів, учнів, батьків). Така взаємодія дозволить на добровільних засадах створити умови для активного залучення всіх сторін, забезпечуючи цим розвиток ІКТ-компетентності кожного учасника, з метою активізації діяльної позиції учнів. На нашу думку, у професійному розвитку як вчителів, так і учнів допоможуть форми дистанційної взаємодії. Це орієнтує вчителів початкових класів на широкі можливості використання ІКТ у навчанні.

Дуже важливо, щоб ІКТ-компетентність вчителя стала затребуваною всіма учасниками освітнього процесу (учнями, батьками, учителями). На жаль, педагогічні ЗВО, не приділяють підготовці педагога належної уваги, тобто вона вимагає розробки нових методів і форм роботи з педагогами, пошук яких ще продовжується. Отже, розробка моделі такої підготовки вчителів актуальна.

На сьогодні педагогу недостатньо знань, отриманих у процесі навчання у професійній установі та досвіду, напрацьованого за час педагогічної практики [3]. Чотирирічний курс навчання бакалаврів у педзакладах вищої освіти не здатний забезпечити необхідний рівень готовності для успішного виконання професійної педагогічної діяльності, тому система освіти має перейти до безперервної освіти.

Освіта має бути безперервною і спиратися на ідеї саморозвитку та самоосвіти педагогів у процесі становлення [7]. Організувати підготовку вчителів до використання засобів ІКТ в освітньому процесі неможливо, залишаючись тільки в навчальній аудиторії.

Необхідну теоретичну та практичну основу застосування ІКТ в навчальному процесі школи студентам педагогічних закладів вищої освіти дає безперервна педагогічна практика на базі шкіл. Розвиток ІКТ-компетентності вчителів на університетському етапі забезпечує необхідний мінімальний рівень оволодіння способами інформаційної діяльності й інформаційної взаємодії з допомогою ІКТ.

Досвід є основним компонентом особистості, формованим у процесі навчання. Його можливо отримати в рамках інформатизації освіти при здійсненні безперервної практичної роботи в школі в умовах комплексного використання ІКТ в навчальному процесі. При організації роботи в початковій школі найпоширенішим способом використання ІКТ-технологій є супровід уроку презентацією PowerPoint. Це стало актуальним із появою найпростіших проєкторів, які проєктували зображення на стіну або полотно.

Однак інформаційні технології не стоять на місці, і зараз активно використовуються інтерактивні дошки, оснащені різними пристроями: маркерами, пультами. Кожна інтерактивна дошка влаштована на основі індивідуального програмного забезпечення, з яким повинен вміти працювати вчитель. Особливо затребувані вміння працювати з інтерактивною дошкою вчителем початкових класів. За допомогою фліпчартів, створених у програмі інтерактивні дошки, можуть організувати фізкультурні хвилини, актуалізація знань, контроль, самоперевірка учнів, презентуватися проєкти.

Також у практиці вчителів початкових класів використовуються дидактичні ігри (наприклад, “Запали вогники на Ялинці”, “Математичне намисто” і ін), створені в програмі для підтримки інтерактив-

ної дошки [2]. Інтерактивні дошки отримали поширення і в ЗВО. Майбутні вчителі початкових класів мають можливість виготовити банк фліпчартів з освітніх предметів, з метою практичного використання під час уроків у початковій школі. Таким чином, уже вищівський етап освіти забезпечує мінімальну основу використання ІКТ в освітньому процесі школи як місці майбутньої роботи нинішніх студентів.

Висновки. У процесі роботи вчитель реалізує отримані в педагогічному ЗВО теоретичні знання, при цьому в ІКТ-компетентності знаходить властиві мобільність, оперативність, адаптивність. Поступовий розвиток особистості вчителя в галузі застосування ІКТ відбувається як під час навчання у педагогічному ЗВО, так і протягом усього періоду роботи в школі. Це особливо актуально в зв'язку з постійним розвитком як самих засобів ІКТ, так і методик їх педагогічного використання. Вимоги до ІКТ-компетентності сучасного педагога постійно зростають у зв'язку з розвитком ІКТ, реалізацією програм в галузі інформатизації освіти. Компетентність в галузі ІКТ дозволить учителеві бути конкурентоспроможним на ринку праці, готовим до постійного професійного зростання і професійної мобільності відповідно до потреб сучасної освіти в епоху інформатизації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції розвитку системи підвищення кваліфікації працівників на період до 2010 року” від 20.03.2006 р. № 158-р. URL: <http://www.rada.kiev.ua>.
2. Антошкіна Л.І. Економіка вищої освіти: тенденції та перспективи реформування. Київ, 2005. 368 с.
3. Барановська В.М. Сутність поняття “система інформатичних компетентностей”. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. Вип. 14 (21). С. 48–59.
4. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. Київ, 2001. 254 с.
5. Карпенко М.М. Модернізація вищої освіти як чинник розбудови суспільства знань в Україні. *Стратегічні пріоритети*. №1, 2006 р. С. 57–63.
6. Коротков Э.М. Концепция обучающейся организации. URL: <http://www.management.com.ua>.
7. Коткова В.В. Педагогічні умови формування інформатичних компетентностей студентів – майбутніх учителів початкових класів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2011. № 2. URL: <http://www.journal.iitta.gov.ua> (дата звернення: 22.07.2017)
8. Левченко О.М. Економіка знань: управління розвитком людських ресурсів Великої Британії. Київ, 2005. 292 с.
9. Ломаковська Г.В., Проценко Г.О. Науково-педагогічний проект “ІТосвіта” як складова системи підготовки фахівців для забезпечення потреб ІТ-індустрії України. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2012. № 2. С. 28–29. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN> (дата звернення: 23.12.2018)
10. Майкл Армстронг. Стратегическое управление человеческим ресурсами: Пер. с англ. Москва, (Серия “Менеджмент для лидера”).
11. Мильнер Б.З. Обучающиеся организации. URL: <http://www.management.com.ua>.
12. Полякова Г.А. Управление развитием и обучением персонала в организации в условиях постоянных изменений. *Гуманізація соціального управління: Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції 29 квітня 2008 р.* Харків, 2008. С. 121–124.
13. Онищенко І. В. Вплив інформатизації вищої педагогічної освіти на процес формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів. *Вісник Черкаського університету. Сер. : Педагогічні науки*. 2016. С. 31–37. URL : <http://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/1592> (дата звернення : 17.05.2016).
14. Первин Ю.А. Курс “Информационная культура” и начальная школа. *Компьютерные инструменты в образовании*. 1998. № 6. С. 5–11.
15. Петухова Л.Є., Бальоха А.С. Інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище в контексті професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. *Science and Education in New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2016. IV (39). Issue 79. P. 60–64.
16. Снігур О. М. Формування вмінь використовувати засоби інформаційних технологій у майбутній професійній діяльності вчителя початкової школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Київ, 2007. 22 с.

REFERENCES

1. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy “Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku systemy pidvyshchennia kvalifikatsii pratsivnykiv na period do 2010 roku” vid 20.03.2006 r. №158-r. [Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On the approval of the Concept of the development of the system of improving the qualifications of employees for the period until 2010” dated March 20, 2006. No. 158]. Available at: <http://www.rada.kiev.ua>. [in Ukrainian].
2. Antoshkina, L.I. (2005). *Ekonomika vyshchoi osvity: tendentsii ta perspektyvy reformuvannia* [Economics of higher education: trends and prospects of reform]. Kyiv, 368 p. [in Ukrainian].
3. Baranovska, V. M. (2014). *Sutnist poniattia “systema informatychnykh kompetentnosti”* [The essence of the concept “system of IT competences”]. *Scientific journal of National Pedagogical Dragomanov University*. Vol. 14 (21). pp. 48–59. [in Ukrainian].
4. Hrishnova, O.A. (2001). *Liudskyi kapital: formuvannia v systemi osvity i profesiinoy pidhotovky* [Human capital: formation in the system of education and professional training]. Kyiv, 254 p. [in Ukrainian].
5. Karpenko, M.M. (2006). *Modernizatsiia vyshchoi osvity yak chynnyk rozbudovy suspilstva znan v Ukraini* [Modernization of higher education as a factor in building a knowledge society in Ukraine]. *Strategic priorities*. No.1, pp. 57–63. [in Ukrainian].
6. Korotkov, E.M. *Kontseptsiya obuchayushcheysya organizatsii* [Concept of a learning organization]. Available at: <http://www.management.com.ua>.
7. Kotkova, V.V. (2011). *Pedahohichni umovy formuvannia informatychnykh kompetentnosti studentiv – maibutnykh uchyteliv pochatkovykh klasiv*. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia* [Pedagogical conditions for the formation of IT competences of students – future teachers of primary classes]. *Information technologies and teaching aids*. No. 2. Available at : <http://www.journal.iitta.gov.ua> (Accessed 22 July 2017) [in Ukrainian].

8. Levchenko, O.M. (2005). *Ekonomika znan: upravlinnia rozvytkom liudskykh resursiv Velykobrytanii* [The Knowledge Economy: Managing Human Resource Development in the UK]. Kyiv, 292 p. [in Ukrainian].
9. Lomakovska, H.V. & Protsenko, H.O. (2012). Naukovo-pedahohichniy proekt "IT osvita" yak skladova systemy pidhotovky fakhivtsiv dlia zabezpechennia potreb IT-industrii Ukrainy [Scientific and pedagogical project "IT Education" as a component of the system of training specialists to meet the needs of the IT industry of Ukraine]. *Computer in school and family*. No. 2. S. 28–29. Available at : <http://nbuv.gov.ua/UJRN> (Accessed 23 Dec. 2018) [in Ukrainian].
10. Maykl Armstrong Strategicheskoe upravlenie chelovecheskim resursami: Per. s angl. Moskva, (Seriya "Menedzhment dlya lidera") [Strategic human resource management: Trans. from English. Moscow, (Series "Management for a leader")].
11. Milner, B.Z. Obuchayushchiesya organizatsii [Learning Organizations]. Available at: <http://www.management.com.ua>.
12. Poliakova, H.A. (2008). Upravlinnia rozvytkom i navchanniam personalu v orhanizatsii v umovakh postiiynykh zmin [Management of development and training of personnel in the organization in conditions of constant changes]. Humanization of social management: Abstracts of reports of the All-Ukrainian scientific and practical conference April 29, 2008. pp. 121–124. [in Ukrainian].
13. Onyshchenko, I.V. (2016). Vplyv informatyzatsii vyshchoi pedahohichnoi osvityna protses formuvannia informatychnykh kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv [The influence of informatization of higher pedagogical education on the process of formation of informatics competences of future teachers primary grades]. *Herald of Cherkasy University. Ser. : Pedagogical sciences*. pp. 31–37. Available at: <http://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/1592> (Accessed 17 May.2016). [in Ukrainian].
14. Pervin, Yu.A. (1998). Kurs "Informatsionnaya kultura" i nachalnaya shkola [Course "Information culture" and elementary school]. *Computer tools in education*. No. 6. pp. 5–11.
15. Petukhova, L.Ye. & Balokha, A.S. (2016). Informatsiino-komunikatsiine pedahohichne seredovyshche v konteksti profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly [Information and communication pedagogical environment in the context of professional training of future primary school teachers]. *Science and Education in New Dimension. Pedagogy and Psychology*. IV (39). Issue 79. pp. 60–64. [in Ukrainian].
16. Snihur, O.M. (2007). Formuvannia vmin vykorystovuvaty zasoby informatsiynykh tekhnolohii u maibutnii profesiinii diialnosti vchytelia pochatkovoї shkoly [Formation of the ability to use information technology tools in the future professional activity of a primary school teacher]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 22 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.07.2022

"Майбутнє повинно бути закладене в сьогодні. Це називається планом. Без нього ніщо у світі не може бути гарним".

*Георг Крістоф Ліхтенберг
німецький вчений*

"Наука ніколи не була і не буде закінченою книгою. Кожен важливий успіх задає нові питання. Будь-який розвиток виявляє з часом усе нові й глибші труднощі".

*Альберт Ейнштейн
один з найвизначніших фізиків ХХ століття.
Лауреат Нобелівської премії 1921 року*

"Немає години, непридатної для занять корисними науками, і хто помірно, але постійно вивчає предмети, корисні як в цьому, так і в майбутньому житті, тому навчання – не труд, а втіха... Хто думав про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестає учитись, хоча б зовні він і здавався бездіяльним".

*Тригорій Сковорода
український просвітитель-гуманіст, філософ, поет, педагог*

*"Якщо Ви по-справжньому вірите в те, що робите, не дозволяйте ніяким обставинам стримувати Вас. Кращі в світі досягнення стали можливими не "ЗАВДЯКІ", а "ВСУПЕРЕЧ".
Головне – робити свою справу".*

*Дейл Карнегі
американський педагог*

